

prenia tot lo riu de *ample*», *Tirant* (II, 142); ús que avui se sent pertot, sobretot en la construcció «tant o tant d'*ample*», però que en algunes terres i comarques quasi reemplaça l'ús de tot abstracte derivat d'això: a Mallorca crida l'atenció l'ús molt més considerable que en altres bandes de frases com «s' *ample* des torrent creix quan ---» (Lluc, 1964). Loc. adverbial a l'*ample* 'sense encongiment, fora de teulades' («el minyó era ben corporat, amb la robustesa del qui ha viscut i treballat a l'*ample*», A. Cayrol, JPCerdà, *Contalles de Cerdanya*, p. 13).

DERIV.: *Amplada* [1839, Lab.]; més tradicional: *amplària*, que és general a totes les regions, mentre que aquell a penes és més que del Princ. [S. XIII: «totes les taules e-ls pedriçs e les graes que són ne seran, de --- tro a ---, ajen tan solament d'*amplària* dos palms e mig», *Cost. de Tortosa*, ed. Oliver, p. 11; «à 20 alnes d'*amplària*», «ha --- 7 alnes de *amplària*», Privilegis de Catí, anys 1331, 1402, BSCC XIV, 350, 346; eiv., «anchura», PzCabrero; també és d'un llenguatge més conservador en el dialecte central: B. de Maldà, *Excursions*, p. 42]; també s'havia usat *amplesa* o *ampla* [tots dos, Llull, *AlcM*]. *Ampliar* [S. XIV, Còdex Çagarriga, mall., *AlcM*; veg. Gulsoy, *Rev. Val. de Filol.* VI, 6], pres del ll. *ampliare* id.; *ampli*, *amplia* [S. XX; no en Lab.; Fabra en recomanà l'admissió en una Conversa Filològica de c. 1925]; *ampliació* [1490, en el *Tirant* de Galba]; *amplador*, *ampliatiu*. *Amplitud* [1498, *AlcM*]. *Amplor*. *Amplura* [1402].

Eixamplar [c. 1284, Llull]: «alcuns hòmens qui volien *exampplar* la fe catòlica», *Blanq.*, *NCl.* I, 263, 18; «delitar-se en la dita amor ab goig --- de moltes bones persones --- com l'afecció de la amor sostén als qui ab hom participen, levors se *exempla* lo goig de la caritat», *Ant. Canals* (imprès *exempla* [?]), *Arra de Anima*, *NCl.*, 141); pron. *aixamplà* cat. occid. però més sovint *acamplà* (Borges Bl., *BDLC* VI, 31); manllevat probablement pel sard, cf. Wagner, *ARom.* XVI.

Eixample m. [parlant de l'ampliació de l'àrea urbana de Barcelona, Careta, *DBarbr.*, a. 1901, ja ho havia sentit a gent indocta, però se sentia poc fins cap a 1925-30 en lloc del castellanisme *ensanxe*] o *eixampla* f. [c. 1880, escr. Renaix.]; *eixamplada* [1283, *AlcM*]; *eixampladis*, *eixamplador*, *eixampladura*, *eixamplament* [S. XI, *AlcM*]; *eixampliar* [S. XVII], *eixamplament*; *eixamplitud*; a Alcalà de la Jovada vaig sentir +*eçampliu* 'espai per a la pastura' (1963), que no deu ser un mer derivat d'*eixamplar* sinó més aviat un encreuament de *empriu* (*ampr-*) amb *eixamplar*, *eixamples*.

CPt.: *Amplificar* [c. 1500, *AlcM*]; *amplificació*. *Amplius-me* (vulgarment *amplis-me*), veg. *AlcM*.

Amploia, *amplova*, V. *auxova* *Ampoina*, *ampoineira*, V. *peònia*

AMPOLLA, del ll. AMPÛLLA 'flascó, ampolleta ventruda'; mot ja clàssic en llatí però resultat en el llatí arcaic d'una derivació diminutiva *AMPOR-LA, d'un ll. arcaic *AMPÛRA provinent del gr. ἀμφορεύς 'gerra,

àmfora' (després refet, per reacció del grec, en la forma AMPHÛRA). □ 1.ª doc.: doc. rossellonès de l'any 1249.

On s'estatueix el que es paga per un «centenar d'*ampoles*» (RLR IV, 253). També figura, segons sembla, amb el sentit d'*ampolla* gran de vi', en Llull i en les *VidesR*: on un diable, a qui «per cascun forat del seu vestir penjava una *ampolla*», en preguntar-li què eren «tantes *ampoles*» contestava que «en eles port beuratges als frares», traduint el baix-llatí «per omnia foramina pendebant *ampullae*» (f. 40r1, n. 11); «la crida de Toÿr [o sigui el nunci] deu tener e aver una *empola* que tengua 1 quarton de vín, e no més», 1304 (RLR VII, 44). No es veuen raons per creure que en cap d'aquests testimonis tinguem un sentit diferent del del català central modern, on el mot designa el receptacle de vidre cilíndric usat normalment per contenir vi i altres líquids d'ús alimentari quotidià, si bé és possible que algun d'ells conservi un sentit més pròxim a l'original del llatí. Això, de tota manera, és el que veiem en altres casos, en què es tracta de líquids d'ús curatiu, químic o cosmètic: «los --- lochs secrets trobaràs plens --- de alambrichs, de *ampolles*, de capses e d'altres vexells peregrins», BMetge, *Somni* III, Ri., 288.15. Però el predomini de l'altra noció, més planera i quotidiana, per la qual el mot ha esdevingut l'única versió castissa del fr. *bouteille*, cast. *botella*, angl. *bottle*, al. *flasche*, it. *bottiglia*, no és de cap manera cosa moderna ni limitada geogràficament.

En cap mesura no es pot mirar com una particularitat de Barcelona, com ha afirmat algú, afirmació ben contrària de la realitat,¹ car és precisament a Barcelona on l'ús de *botella* ha fet més progressos, afavorit per la pressió convergent de *bouteille* i dels seus reflexos castellà i anglès (també manllevats del francès, en temps més o menys moderns, igual que l'it. *bottiglia* i el cat. *botella* en el sentit d'*ampolla*'). Tanmateix s'ha de creure que aquest ús d'*ampolla* ha estat bastant general en el domini lingüístic (sense que això signifiqui que no s'hi mantingués també l'ús d'*ampolla* en accs. més pròximes a la bàsica llatina, com devia passar quan s'encunyà la frase feta *bufar i fer ampolles*).

El cas és que *ampolla* també s'usa —més o menys profundament— no sols en el Principat en general, sinó fins en les regions extremes: a Eivissa («*ampolla*: *botella*», PzCabrero), en el Maestrat, i fins a les avançades més nòrdiques de la nostra llengua: joc de «les ampolles de vi blanc» al capdamunt de Berguedà i Cerdanya, el pastor de Conat (Conflent septentrional) m'ensenyava com s'ho feia per fer-se cafè en les altres prades «*molgut* amb una *ampúll*», i *ampúll* em deien fins en el parlar mig-llenguadocià de Vingrau (1960); també deu fer allusió a la vulgar *ampolla* de vi, salses, etc., per la facilitat amb què es pot tenir neta, la frase, que deu ser usual a Olot: «el senyor Rector de Valldepedres, qu'era cuydat, apedassat, espolsat y portat com una *ampolla* per sa majordona» (MVayreda, *Sang Nova* I, vii, 56).